

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

lijke afgrenzing van hun kinderen belemmeren. Ze halen de generaties door elkaar, verwarren heden en verleden, stellen geen grenzen en hebben problemen met agressie. Ze kunnen destructief zijn jegens hun eigen kinderen als ze in hen de vijand menen te ontwaren. De kinderen, op hun beurt, neigen ertoe hun individualiteit op te offeren ten behoeve van de wensen, verwachtingen en angsten van hun ouders. Dit alles is hier te lande wel genoegzaam bekend, maar waar het hier om gaat is het hanteren van een perverse sadomasochistische overdrachtsrelatie waarbij alle grenzen zoek zijn. De patiënt heeft de behoefte te versmelten met moeder-analytica, die hij beurtelings als hoer en als zijn hoeder bejegt. Maar de patiënt ziet het analytische proces als de derde persoon die zijn dyadische wensen doorkruist en tracht daarom steeds de samenwerking te verstoren. Wij lezen over de angst en hulpeloosheid die de patiënt bij de analytica oproept en hoe zij de behandeling desondanks tot een bevredigend einde weet te brengen. Kogan verzuimt niet om haar eigen symbiotische verlangens te onderzoeken en onder ogen te zien. Zij kent het gevoel dat haar onafhankelijkheid voor haar ouders bedreigend is. Ondertussen stelt de patiënt alles in het werk om de noodzakelijke rouw te ontlopen, die zowel het verleden van zijn moeder als oorlogsslachtoffer, als haar suïcide, als de zelfmoord van zijn zoon tijdens de behandeling betreft. Daarbij komt dan nog de suïcidedreiging die van de patiënt zelf uitgaat. Al lezend vroeg ik mij af in hoeverre Kogan zich mede verantwoordelijk voelt voor de omgeving van de patiënt. Zelf vind ik het belangrijk om gevoelens van jaloezie die de analyse bij partners en kinderen kan oproepen te benoemen. Ik vind dat een belangrijk punt, dat misschien stamt uit mijn kinderaanalytische en gezinstherapeutische ervaring. Kogan legt daar geen nadruk op in haar boek, mogelijk wel in de praktijk. Zowel techniek als theorie komen overigens

ruimschoots aan bod en worden helder en prettig leesbaar verwoord. De slotsom is dat ik dit inspirerende boekje van harte kan aanbevelen.

Freud, woordkunstenaar ondanks alles?

Bespreking van

Walter Schönau (2006). *Sigmund Freuds Prosa — Literarische Elemente seines Stils*. Gießen: Imago Psychosozial-Verlag. ISBN 978 3 89806 565 8, 296 pp., € 29,90

TIM PEETERS

Dat wetenschappers van zich laten horen in een domein dat niet onmiddellijk het hunne is, is een verschijnsel van alle tijden. Dat sommige wetenschappers zich ook aan literatuur wagen, is een fenomeen waaraan we sinds Eliade, Eco, Yalom of Bergson gewoon zijn geworden. Maar dat een wetenschapper een literatuurprijs toebedeeld krijgt, schept hoge verwachtingen. In zijn boek *Sigmund Freuds Prosa*, dat een licht bewerkte heruitgave van de versie uit 1968 is, probeert Walter Schönau op een systematische en empirische wijze te achterhalen waarom Freud de Goetheprijs waardig was.

Verschillende disciplines hebben Freud voor zich proberen te winnen. Freud doet echter meer dan alleen een warm huis bieden, er straalt ook iets van af: men vindt er kennis en wordt er tot creativiteit aangespoord.

Freud beheerst de regels van het goede schrijven en past daarmee in het culturele, burgerlijke ideaal van zijn tijd. In zijn wetenschappelijke artikelen en boeken beschrijft Freud klinische observaties en in een poging de fenomenen begrijpelijk te maken suggereert hij, creëert hij sfeer

en bouwt hij spanning op. Maar de vraag of Freud een goed prozaschrijver zou zijn, kunnen we vooralsnog niet beantwoorden. En het is hier dat Schönauf ook positie inneemt: het antwoord moeten we schuldig blijven, we kunnen slechts kijken naar wat en vooral naar de wijze waarop Freud geschreven heeft. Wat in Freuds geschriften onmiddellijk opvalt, is de heldere verwoording en een retoriek waarbij hij heel zijn arsenaal van stijlfiguren ten dienste stelt van wetenschappelijke beargumentering en van het benadrukken van de menselijke kant van de pathologie.

Daarnaast valt het ook op dat Freud in al zijn teksten een wetenschapper is. Hij hield er trouwens niet van om als kunstenaar omschreven te worden. Dit neemt echter niet weg dat Freud niet enkel via de weg van de logos maar ook, als creatieve woordkunstenaar, via die van de mythos op zoek was naar (ver)nieuwe(ende) kennis. De psychoanalyse annexeeert daarmee via het woord delen van ons mens-zijn die tot voor kort slechts deel uitmaakten van de kunst. Misschien is dit dan ook wat de psychoanalyse onderscheidt van andere vormen van psychotherapie: een wereldbeeld dat het leven als *Gesamtkunstwerk* bevestigt. Freud is daarmee niet de ontmaskerde kunstenaar maar veeleer de wetenschapper die vanuit alles verterende passies alle registers opentrekkt die hij kan bespelen.

Walter Schönauf durft in zijn *Sigmund Freuds Prosa* een keuze te maken; hier geen pseudopschoanalytische interpretaties van Freud als een mislukte dan wel gefrustreerde schrijver. Schönauf beperkt zich in deze doctoraatsverhandeling tot een puur literatuurwetenschappelijke benadering. In het eerste deel (Theoretischer Teil) staat Schönauf stil bij de te gebruiken benaderingswijze en de verschillende visies op Freud als 'Schriftsteller' en de invloed van de toenmalige literaire tradities. Daarna definieert hij enkele belangrijke begrippen uit de literatuurwetenschap die nodig zijn om betekenisvol onderscheid te kunnen maken en de vraagstelling uit te diepen.

Tot slot staat de auteur in dit hoofdstuk stil bij de literaire voorbeelden die Freud sinds zijn jeugd blijvend hebben beïnvloed om aldus — met de woorden van Thomas Mann — 'das Geheimnis der Vermählung des Persönlichen mit dem Sachlichen' te ontdekken.

In het tweede deel (Analytischer Teil) worden vijf literaire aspecten onderzocht. Vooreerst behandelt Schönauf verschillende motto's uit Freuds werken. Dat deze motto's vaak hun oorspronkelijke betekenis verloren, is volgens de auteur minder van belang. Wat telt, is de nieuwe betekenis die deze 'geflügelte Worte' krijgen en hun nieuw verworven status van 'index' van de inhoud van de tekst. Hiermee zijn de motto's een mooie illustratie van Freuds creatieve visie op een heldere wetenschappelijke argumentering. Vervolgens staat Schönauf even stil bij een aan het motto verwant literair aspect: het citaat. Had Freud echt zo'n 'Zitierlust'? In dit hoofdstuk gaat Schönauf na of er een grond bestaat om het onderscheid tussen een wetenschappelijk en literair citaat te handhaven en of er verschillende vormen van citaten in Freuds werk terug te vinden zijn. Verder behandelt hij nog onder meer bewijsvoeringen, aforismen, beeldspraakgebruik en gevalsstudies. De auteur geeft wijselijk aan dat hij nergens de intentie heeft in het illustreren van de vijf aspecten exhaustief te willen zijn, waardoor hij zich ruimte geeft om bij de wetenschappelijke achtergrond langer stil te staan.

In het laatste deel geeft Schönauf in het Duits, Engels en het Nederlands een korte samenvatting van de dissertatie en als een soort uitgeleide een kort overzicht van uitspraken over Freuds stijl door enkele bekende tijdgenoten en een indrukwekkend overzicht van literatuur over Freud. Hierbij is het verbazend dat er enkele auteurs zoals Bettelheim en uit ons taalgebied Frederik van Eeden ontbreken. Wat ik aan het werk minder vind is onder andere de wat oubollige lay-out, de beperkte bewerking van de versie van 2006

ten opzichte van die uit 1968 — waardoor het soms niet voldoende up-to-date is —, het soms niet iets te Nederlands aandoende Duitse taalgebruik en het zich te eenzijdig bedienen van Duits- en Engelstalige secundaire literatuur.

Of dit werk de doorsnee clinicus of wetenschappelijk medewerker zal boeien is te betwijfelen. Maar of dit Schönaus intentie was, staat evenzeer ter discussie. Dit neemt niet weg dat het werk door zijn diepgang en strikt literairwetenschappelijke aanpak een standaardwerk is geworden en niet alleen voor literatuurwetenschappers en -critici maar ook voor al diegenen die sociohistorische aspecten in Freuds denken en werk willen bestuderen.

Een passionele geschiedenis

Bespreking van

Elsbeth Greven (2006). *Freud uitgeven*. Amsterdam: Boom. ISBN 978 90 8506 291 2, 268 pp., € 25,90

FILIP GEERARDYN

Freud uitgeven bevat het verslag van een hoogst oorspronkelijke studie en vormt tezelfdertijd een uitstekende aanvulling op twee eerdere werken die de geschiedenis van de psychoanalyse in Nederland in kaart brengen (Brinkgreve 1984; Stroeken 1997). Ik verklaar mij nader. De auteur, Elsbeth Greven, schreef deze studie als proefschrift (Letteren) en zij stelt zich daarin de vraag naar de receptie van Freuds oeuvre in Nederland. In diverse vakgebieden komen dergelijke receptiestudies wel eens voor, maar de aanpak van Greven is origineel en grondig. Als uitgeefster werkzaam bij Boom is zij dan ook bijzonder goed geplaatst om haar studie niet te beperken tot wat

doorgaans gebruikelijk is, namelijk een kritische inventaris van de receptie van een werk of oeuvre in de vakliteratuur, zoals bijvoorbeeld eerder eens gebeurde met Freuds *Traumdeutung* (Kimmerle 1986). Dit aspect vergeet zij nochtans niet en het is op zich heel boeiend om te vernemen hoe zowel de wetenschappelijke tijdschriften als de dagbladers in Nederland Freud onthaalden. Oorspronkelijk is het echter om daarbij te vertrekken van, in haar eigen woorden, 'de volgende vragen: *wie* heeft Freud *wanneer* uitgegeven, *wat* is er van hem uitgegeven, *waarom* heeft men Freud willen uitgegeven, *hoe* heeft men zijn teksten uitgegeven en *welke* reacties kwamen daarop?' (p. 12).

Het beantwoorden van deze vragen levert een driedelige geschiedenis op: (1) gaande van de eerste vertalingen bezorgd door de *Uitgeverij S. C. Van Doesburgh* en waarbij de figuur van de psychiater Jelgersma een sleutelrol speelde (2) langs de popularisering van Freud via de uitgaven van *De Wereldbibliotheek* en de impuls daartoe gegeven door Nico van Suchtelen (3) tot de totstandkoming, over een periode van ongeveer dertig jaar, van de *Nederlandse Editie* van Freuds werk bij *Boom*. Het boek wordt gecompleteerd door een korte levensschets van Freud waarin het accent komt te liggen op diens rol als schrijver en als uitgever van verschillende tijdschriften en boekenreeksen, en een epiloog waarin deze Nederlandse geschiedenis in een internationaal kader wordt geplaatst. Dit geheel levert een boeiend boek op dat niet mag ontbreken op de boekenplank van wie belangstelling heeft voor de geschiedenis van de psychoanalyse, in het bijzonder in ons taalgebied.

De studie onderbouwt enkele interessante inzichten. Bijvoorbeeld dat de impuls tot de voornoemde Nederlandse uitgaven niet uitging van de psychoanalytische verenigingen — Lampl-De Groot was zelfs gekant tegen dit initiatief en pleitte voor het bestuderen van de oorspronkelijke Duitstalige uitgave — maar van individuen en uitgevers die het gedachtegoed van Freud genegen